

Spreminjanje izjav domnevnega storilca v predkazenskem in kazenskem postopku*

Darko Maver**

Ena od osnovnih predpostavk razmišljanja o vsebini, vlogi in pomenu izjav domnevnega storilca organom odkrivanja, pregona in sojenja je tudi domneva, da se izjave storilcev med predkazenskim in kazenskim postopkom spreminjajo tako po obliki kot tudi vsebini, in da na to spreminjanje vplivajo številni dejavniki.

To, vsakemu praktiku (miličniku, kriminalistu, preiskovalnemu sodniku in razpravljajočemu sodniku) znano in očitno dejstvo, pa doslej nismo podrobneje preučevali, zato nimamo študij o tem, v kakšni meri se izjave domnevnih storilcev med postopkom spreminjajo, kaj vse vpliva na spremembe, kakšen je njihov pomen za procesni (dokazni) položaj domnevnega storilca in kaj storiti, da bi zagotovili čim bolj resnične in zakonito pridobljene izjave v vseh fazah postopka.

Tudi v našem prispevku ne bomo empirično preverjali naštetih vprašanj, pač pa bomo nakazali predvsem splošne predpostavke, podprte s posamičnimi primeri (case study), ki bodo lahko izhodišče za morebitne kasnejše empirične raziskave. Naš namen je prikazati spreminjanje izjav v predkazenskem in predhodnem kazenskem postopku ter na glavni obravnavi z vidika njihove informacijske vsebine, glede na vrste in oblike sprememb, vzroke zanje, pa tudi glede na pomen za spoznavanje resnice o kaznivem dejanju in storilcu. Naše izhodišče je, da se spremembe pojavljajo različno pri različnih tipih storilcev, na spremembe pa vplivajo tudi vrste preiskovalnih (dokaznih) situacij. Vsa ta vprašanja bomo obdelali z namenom, da na osnovi spoznanj kasneje izdelamo tudi taktična napotila za opravljanje informativnih razgovorov in zaslišanja, da bi tako pomagali praktikom k uspešnejšemu zbiranju osebnih informacij od domnevnega storilca in iskanju resnice na zakonit vendar strokoven način.

1. Splošno o spreminjanju izjav v postopku

Izjave domnevnih storilcev se v postopku preiskovanja in sojenja spreminjajo na več načinov. Prvič, razlike nastajajo lahko že pri več-

* Članek je prirejen po raziskavi: »Kriminalistični in pravni vidiki razgovora z domnevnim storilcem«, ki jo je financiral RSNZ SR Slovenije in opravil podpisani.

** Darko Maver, dipl. pravnik, doktor znanosti, docent za kriminalistiko, Inštitut za kriminologijo, Trg Osvoboditve 11, 61000 Ljubljana.

kratnem zaslišanju pri istem organu. Niso redki primeri, ko osumljenec pri prvem razgovoru z delavcem organov za notranje zadeve poda drugačno izjavo kot kasneje, v nadaljnjih razgovorih z istim preiskovalcem. Izjave se lahko popolnoma razlikujejo (so kontrarne ali kontradiktorne), lahko so delno spremenjene, dopolnjene, preciznejše, daljše, krajše, bolj skope, neopredeljene ali manj konkretne. Domnevni storilec lahko pri prvem razgovoru sploh odkloni sodelovanje in dajanje izjav, pa se kasneje premisli in spregovori, ali pa se obratno odloči za molk. Podobno bi lahko rekli tudi za spreminjanje izjav pri večkratnih zaslišanjih pri preiskovalnem sodniku ali pa v okviru glavnih obravnav.

Drugič, razlike lahko nastajajo med izjavami, ki jih domnevni storilec daje organom za notranje zadeve v predkazenskem postopku in preiskovalnemu sodniku ter sodnemu senatu v kazenskem postopku. Glede na značilnosti pravne ureditve pri nas,¹ ki neformalnim izjavam osumljenca ne daje dokazne veljave, bi pričakovali, da bo največ razlik prav med izjavami v predkazenskem in kazenskem postopku. Procesna določila, ki urejajo zaslišanje kot preiskovalno dejanje, lahko odločilno vplivajo na vsebino izjav, ki jih daje domnevni storilec, zato bi bile lahko razlike med obema vrstama izjav največje in najpomembnejše. Po drugi strani pa je razkorak tudi v funkcijah preiskovanja in sojenja, v delu preiskovalnih sodnikov, ki zbirajo dokaze, in razpravljajočih sodnikov in sodnikov porotnikov, ki razsojajo o zadevi, zato lahko pričakujemo določene razlike tudi v izjavah pri zaslišanju pred preiskovalnim sodnikom in izjavah na glavni obravnavi.²

Tretjič, izjave se lahko spreminjajo večkrat pri različnih organih postopka. Domnevni storilec npr. prizna dejanje delavcem organov za notranje zadeve pa ga prekliče, nato ga zopet prizna preiskovalnemu sodniku pa ga zanika na glavni obravnavi, ali pa v celotnem preiskovalnem postopku dejanje vztrajno zanika, ga prizna na glavni obravnavi ali nasprotno, dejanje, ki ga je ves čas postopka priznaval, zanika pred razpravljajočim senatom.

Četrto, spremembe v izjavah nastajajo lahko v okviru iste službe pri različnih organih (npr. izjava dana delavcu milice in nato delavcu kri-

¹ Več o tem glej: Maver, D.: Domnevni storilec kot vir operativnih in dokaznih informacij.

² Maver, D.: Spoznavni in dokazni vidik preiskovanja.

minalistične službe), ali pri istem organu vendar drugemu delavcu (zaslišanje pri več preiskovalnih sodnikih ali kriminalistih).

Vsebina sprememb je različna. Lahko gre za vsebinsko povsem spremenjene (kontradiktorne ali kontrarne) izjave: storilec dejanje prizna, nato ga zanika (ali obratno); potrdi prisotnost na kraju dejanja, nato pa se sklicuje na alibi; priznava krivdo, potem pa trdi, da je bil neprišteven ipd. Lahko gre za spremembe glede posameznih okoliščin dejanja: storilec pravi, da je nož odvrigel takoj po dejanju, kasneje pa izjavlja, da ga je vzel s seboj; reče, da je žrtev udaril po glavi, nato pa, da jo je najprej sunil z nožem ipd.

Pogosto pa so spremembe le delne, pri čemer lahko domnevni storilec dopolni že dane izjave, jih precizira, navaja dejstva in argumente, ki potrjujejo prejšnje izjave, predlaga priče in dokaze, razčišča posamezne nejasnosti, iznese nova dejstva, se opravičuje ali slicuje na olajševalne okoliščine, prikaže svoje verzije dogodka ali oceno dejstev in dokazov, ali pa, po drugi strani, zanika prejšnje izjave, trdi, da so bile te izsiljene ali dane pod psihičnim pritiskom, da je bil v zmoti, da se ne spominja natanko, ali pa preprosto molči oziroma le pasivno spremlja zaslišanje. Spremembe vsebine izjav so torej dokaj pestre, več o njih in njihovem pomenu pa bomo govorili kasneje.

Izjave (zlasti zapis izjav) se razlikujejo tudi po obliki. Medtem ko so izjave, dane organom za notranje zadeve, zabeležene v 3. osebi v uradnem zaznamku, so zapisniki o zaslišanju pisani v 1. osebi, vsako stran zapisnika pa zaslišani tudi podpiše. Že iz tega je razvidno, da so zato uradni zaznamki znatno krajši, da obsegajo manj popolno izjavo, ki jo s svojimi besedami povzame in zapiše preiskovalec, zapisniki o zaslišanju pa daljši, bolj popolni, zato tudi informacijsko bogatejši, pravno oblični, v skladu z določili ZKP o zaslišanju obdolženca.

Med vzroki za spreminjanje izjav gre upoštevati najprej različno vlogo in pomen predkazenskega in kazenskega postopka, pravne značilnosti zbiranja informacij od domnevnega storilca pri organih za notranje zadeve in na sodišču, različno taktiko zasliševanja, morebitno prisotnost ali nasvete zagovornika, ter pretek časa (v pozitivnem in negativnem smislu), zunanje vplive na osumljenca in njegovo psihično razpoloženje, predvsem pa različne dokazne situacije.

Ne nazadnje je treba upoštevati tudi možnost, ne tako redko, da se izjave domnevnega storilca med postopkom sploh ne spreminjajo, ali vsaj ne v bistvenih elementih. Storilec namreč včasih že od prve izjave delavcem organov za notranje zadeve, preko izjave preiskovalnemu sodniku do izjave na zaslišanju na glavni obravnavi trdi enako (bodisi da dejanje priznava, delno priznava ali zanika), zato se postavlja vprašanje, kako vpliva takšno vztrajanje pri enakih izjavah na položaj domnevnega storilca oziroma kako sodišče ocenjuje takšen način zagovora.

2. Vrste in oblike sprememb

2.1. Popolnoma spremenjene izjave

Izjave storilca so lahko v predkazenskem postopku popolnoma drugačne kot v kazenskem postopku, bistvene spremembe pa se pojavljajo lahko tudi med izjavami v okviru posameznih zaslišanj v preiskavi ali na glavni obravnavi. Storilec npr. dejanje prizna v razgovoru z delavci organov za notranje zadeve, pa ga pozneje v preiskavi prekliče, ali pa nasprotno, dejanje v začetku postopka zanika, pa ga kasneje na glavni obravnavi prizna.

Popolnoma spremenjene izjave so kontradiktorne ali kontrarne izjave. To pomeni, da ne moreta veljati hkrati obe izjavi domnevnega storilca. Če zaslišani izjavi, da je vlomil v določeno hišo in odnesel določeno količino denarja, kasneje pa priznanje prekliče in pove, da dejanja ni storil, da še nikoli ni bil v tej hiši in da ima za kritično obdobje alibi, sta njegovi izjavi kontrarni: ali — ali; ali je dejanje storil ali pa ga ni storil, drugega ni mogoče.

Tovrstne spremembe nastajajo zlasti med izjavami, danimi v predkazenskem postopku in izjavami v preiskavi oz. na glavni obravnavi. Razlog za to smo že omenili: če ni trdnih dokazov, da je osumljeni res storil očitano kaznivo dejanje in se organi odkrivanja zadovoljijo s pridobljenim priznanjem osumljenca, je kaj verjetno, da bo slednji priznanje preklical, ko bo spoznal svoj položaj in ocenil možnosti za obrambo. Popolnoma spremenjene izjave je pričakovati torej predvsem tedaj, ko se dokazna situacija v postopku ni spremenila in je edini »dokaz« obremenilna izjava oz. priznanje osumljenca. V takšni preiskovalni situaciji bo osumljeni svoje priznanje preklical in se izgovarjal

na prisilo, pod katero je podal »lažno« pričevanje.

Pa tudi tedaj, ko obstajajo drugi dokazi, bo včasih storilec preklical prvotno priznanje in se skliceval na različne okoliščine, ki pojasnjujejo zakaj je »lažno« priznal (ali pa bo to storil njegov zagovornik).³

Dostikrat pa sodišče niti ne ve, da je osumljeni v predkazenskem postopku dejanje priznal in ga šele kasneje zanikal, saj so uradni zaznamki o razgovoru z njim izločeni iz spisa, pri zaslišanju pred preiskovalnim sodnikom pa tudi ni omenjeno, da je v predkazenskem postopku izjavljal drugače.⁴ Zlasti pri vlomih, ko storilec kriminalistom prizna večje število kaznivih dejanj, pa nato ugotovi, da zoper njega ni dovolj dokazov (oškodovanec sploh ni prijavil dejanja, ni sledi ali predmetov ipd.), so spremembe glede priznanja dokaj pogoste.⁵

Popolnoma spremenjene izjave so možne tudi v obratni smeri. Osumljeni dejanje vztrajno zanika, vendar ga kasneje v preiskavi ali na glavni obravnavi prizna. Razlog za takšne spremembe je predvsem spremenjena dokazna situacija ali drugačna ocena obdolženca glede dokazne situacije. To pomeni, da osumljeni organom odkrivanja izjavlja, da ni storil očitanege dejanja, ker dejansko zoper njega še ni dovolj obremenilnih dokazov. Ko pa se ti pojavijo, spozna, da zanihanje nima smisla, in dejanje prizna. Postopek spreminjanja izjav je v takšnih primerih lahko tudi postopen, tako da obdolženi delno spremeni svojo izjavo v skladu z nastalo dokazno situacijo, ko pa se pojavijo novi, še močnejši obremenilni dokazi, pa povsem spremeni izjavo in dejanje prizna. Včasih se takšen proces spreminjanja izjav dokončno konča tedaj, ko je povsem nedvomno razkrit lažni alibi.⁶

V naši študiji nismo preučevali spreminjanja izjav med posameznim razgovorom ali zaslišanjem, zato nismo spremljali, kako poteka pot do

³ V primeru M. P. (III. K 177/86 TS Ljubljana) je zagovornik v pritožbi pojasnjeval, da je obdolženi v preskavi dejanje priznal zaradi sugestivnih vprašanj preiskovalnega sodnika in zaradi svoje prostodušnosti in nekritičnosti, ko pa je »po preteku časa jasneje videl sam potek dogodka...« se je seveda premislil in priznanje na glavni obravnavi zanikal.

⁴ Glej npr. spis II. K 525/87 TS Ljubljana. L. H. je dejanje kriminalistom priznal, od prvega zaslišanja dalje pa ga vztrajno zanikal. Ker ni bilo drugih dokazov, je tožilec umaknil obtožbo.

⁵ Tako je K. S. (II. K 87/87 TS Lj.) v razgovoru z delavci organov za notranje zadeve priznal več

priznanja z vidika kriminalistične taktike: zanihanje, delno priznanje, priznanje ipd.⁷ Zanimale so nas predvsem spremembe, ki so nastale od enega zaslišanja do drugega in so razvidne iz zapisnikov o razgovoru ali zaslišanju. Sprememb, ki so nastale med posameznim zaslišanjem, na podlagi zapisnika oz. uradnega zaznamka, ni bilo mogoče ugotoviti, saj organ, ki je opravil to dejanje, zapiše le končno ugotovitev in vsebino izjave zaslišanege. To velja zlasti za neformalno zaslihanje pred organi za notranje zadeve.

2.2 Delno spremenjene izjave

Pogosteje kot popolnoma spremenjene, se pojavljajo delno spremenjene izjave. Spremembe se nanašajo na posamezne elemente kaznivega dejanja, na okoliščine v zvezi z dejanjem, na prispevek žrtve k nastanku dejanja, na lastno psihično stanje ob dejanju in podobno. Ne gre torej za kontradiktornost izjav, pač pa za delno neskladje.

V zvezi s posilstvi gre spreminjanje izjav zlasti v smeri: povečati prispevek žrtve, poudarjati prostovoljnost spolnega odnosa ali pa očrtniti njeno osebnost predvsem v moralnem pogledu. Te spremembe v izjavah pogosto nastopijo tedaj, ko obdolženi dobi zagovornika. Tudi pri drugih personaliziranih kaznivih dejanjih je zaznati tendenco, da z vsakim nadaljnjim zaslišanjem obdolženi navede nekaj, kar obremenjuje žrtev in hkrati pomeni zanj olajševalno okoliščino. Po drugi strani so tudi spremembe, ki se nanašajo na lastno krivdo: storilec se »ne spomni več točno, kako je potekalo dejanje«, navaja vrsto okoliščin, ki opravičujejo njegovo dejanje (težko mladost, neurejene življenjske razmere, alkoholizem, vinjenost, nesrečno ljubezen ipd.), odkriva napake v postopku preiskovanja, ki so vplivale na njegove izjave (npr. napačno opravljena prepoznavna, sugestivna vprašanja, uporaba sile ipd.), predlaga nove

vlomov in poskusov vloma, ko pa je spoznal, da preiskovalci nimajo drugih dokazov, si je premislil in vse skupaj zanikal.

⁶ V zadevi V. S. in D. D. (V. K 43/85 TS Lj.) je kaznivo dejanje ropa ena od udeleženk zanikala tako v predkazenskem postopku kot tudi pri prvem zaslišanju, ob soočenju z soobtoženo pa je dejanje v celoti priznala. Spremenjena dokazna situacija je torej odločilno vplivala na spremembo izjave iz zanihanja v priznanje.

⁷ Glej o tem Roso: Informativni razgovor i intervju.

priče ali dokaze, ki naj naknadne izjave potrdijo in podobno.

Tudi delno spremenjene izjave nastajajo pogosto zaradi spremenjene dokazne situacije. Ko osumljeni vidi, da je njegova prejšnja izjava izpodbita z novimi materialnimi ali personalnimi dokazi, v skladu s tem spremeni tudi svojo prvotno izjavo. Možna je tudi obratna situacija: ko storilec vidi, da je prehitro podal obremenilno izjavo (ne le priznanje, tudi izjave o drugih okoliščinah dejanja), jo prekliče in se sklicuje na nesporazum, na napačno tolmačenje izjave, na zmoto, na pritiske in podobno. Storilec torej prilagaja posamezne vidike svoje obrambe glede na dokazno situacijo.⁸

Delno spremenjene izjave so navadno v škodo zaslišanemu, še zlasti, če jih pogosto spreminja in so očitno plod prilagajanja novim razmeram. Če bi sodišče pri tem lahko upoštevalo (in vedelo) še za izjave v predkazenskem postopku, bi bilo takšno stališče še izrazitejše.

3. Pomen spremenjenih izjav za dokazni postopek

Kaj pomenijo spremenjene izjave za dokazni postopek, kako ocenjujejo preiskovalci in sodniki spremembe izjav domnevnega storilca in kaj to pomeni za njegovo nadaljnjo usodo v postopku? To so prav gotovo pomembna vprašanja, tako za tistega, ki vodi postopek in zaslišuje, kot tudi za zaslišanega, zato jih je smotrno podrobneje prikazati in razčleniti.

Glede na pestrost sprememb, vrste dokaznih situacij in različne smeri preiskovanja, ni mogoče dati na zastavljena vprašanja enega samega odgovora. Spremenjene izjave lahko napotujejo na novo dejstva in dokaze, lahko podajajo drugačno razlago in oceno že znanih dejstev, zanikajo informacije, ki jih je domnevni storilec dal v prejšnjih razgovorih ali jih dopolnjujejo. Če so resnične, lahko olajšajo obrambo zaslišanega, če pa se izkažejo kot lažne, jo otežujejo. Skratka, možnih vplivov na procesni in dokazni položaj osumljenca (obdolženca, obtoženca) je veliko.

⁸ To je lepo razvidno iz primera K. A. (II. K 87/87 TS Lj.): čeprav je storilec dejanje ves čas zanikal, je svoj alibi nenehno spreminjal. Spreminjanje alibija, ki ni bilo posledica zmote ali pozabe, sodišče ni sprejelo, saj je bilo očitno, da je storilec lagal.

3.1. Pridobitev novih dejstev in dokazov

Storilec običajno želi s spremenjenimi izjavami doseči zase ugodnejši položaj, zato se te spremembe često nanašajo na nova dejstva, ki pomenijo olajševalne okoliščine, milejšo pravno kvalifikacijo dejanja, razloge za izločitev kazenske odgovornosti ali sploh kaznivosti dejanja, ali pa na nove vire dokazov, ki naj jih sodišče (ali drugi organ, ki vodi postopek) zbere in uporabi v postopku dokazovanja sicer že podanih dejstev.

Nova dejstva se nanašajo na okoliščine v zvezi s potekom kaznivega dejanja, na motiv, na ravnanje storilca pred ali po dejanju, na ravnanje žrtve, na morebitne sotorilce, napeljevalce ali pomagače in podobno. Namen zaslišanega je, da z navajanjem novih dejstev pride v ugodnejši položaj bodisi glede dokazne situacije bodisi glede teže kazenske odgovornosti. Če sodišče ugotovi, da so navedena dejstva resnična in sodi, da so v prid trditvam zaslišanega, jih upošteva v skladu s pričakovani domnevnega storilca. Številne primere navajanja novih dejstev smo že omenili v prejšnjem poglavju, zato se bomo tokrat zadržali predvsem pri ugotavljanju njihovega pomena za zaslišanega.

Zanimivo je, da so izjave storilcev v predkazenskem postopku in ob prvem zaslišanju pogosto dopolnjene z novimi informacijami, ki se jih obtoženi spomni šele v preiskavi, na glavni obravnavi ali celo v pritožbenem postopku. Zastavlja se vprašanje, zakaj tako? Ali zares šele tedaj postane pozoren na določena dejstva, ki so pomembna v konkretni situaciji, ali pa gre za racionalizacijo in težnjo po zmanjšanju krivde? Tega ni mogoče reči na splošno, marveč je treba to ocenjevati konkretno v posameznem primeru. Pri tem mislimo predvsem na navajanje novih dejstev in dokazov, ne pa na spremembe v oceni, vrednotenju ali razlagi že znanih dejstev. Storilec na primer lahko ponudi novo razlago okoliščine, o kateri je že izpovedal, vendar pri tem ne gre za novo dejstvo, marveč le za novo oceno tega dejstva (npr.: zaslišani podaja drugačno razlago svojega že opisanega ravnanja — noža ni kupil zato, da bi z njim zabodel oškodovanca in se mu maščeval za povzročeno žalitev, marveč zato, ker ga je bilo strah morebitnega napada.) To ni nov dokaz ali predlog za dokaz, zato ga organ, ki vodi postopek, lahko upošteva pri svojih pogledih kot eno od možnih verzij, ne pa kot ugotovljeno

dejstvo. Drugačen pa je pomen nove informacije, če je to dokaz, oziroma če napotuje nanj. (Prvi primer: storilec prvič doslej pove, da ga je žrtev prva izzivala in zmerjala, nato jo je udaril in šele potem so dogodki potekali kot jih je že opisal; gre za novo dejstvo, ki je pomembno za odločitev in kvalifikacijo dogodka, če se izkaže kot resnično; drug primer: zaslišani pojasnjuje, da je dejanje videla priča, ki je doslej ni omenil, in ki lahko potrdi resničnost njegove izjave o dogodku. To je napotilo na nov vir dokazov in tudi nov dokaz — t. j. izjavo očividca.)

S kriminalističnega zornega kota je pomembno vprašanje, ali bi bilo mogoče že v začetni fazi razgovora z osumljencem pred organi za notranje zadeve ali vsaj v preiskavi priti do vseh tistih dejstev, na katera se obtoženi sklicuje kasneje in jih kot povsem nova navaja na glavni obravnavi ali celo v pritožbenem postopku? S tem bi namreč lahko ovrgli njegove kasnejše navedbe kot neresnične, ker jih osumljeni ni navedel v predkazenskem postopku in v okviru prvega zaslišanja, čeprav je bil neposredno vprašan o njih? V takšnih primerih se ne bi mogel izgovarjati, da se je šele tedaj spomnil nanje (navadno po več letih od dejanja), da ga nihče ni vprašal za podrobnosti in podobno.⁹

Če se takšna dejstva poleg tega izkažejo kot neresnična, je njihov vpliv lahko celo manj ugoden za zaslišanega kot če jih sploh ne bi navajal oziroma ne bi spreminjal svojih prvotnih izjav. To je pomembno tveganje, ki ga prevzema zaslišani, ko navaja nova dejstva ali dokaze, ki niso resnični ali se o njihovi zanesljivosti resno dvomi. Izrazit primer takšnega negativnega pomena, ki ga ima spreminjanje izjav zaslišanega, je sklicevanje na lažni alibi. Storilec je v novi izjavi prvič omenil, da v času dejanja sploh ni bil na kraju, kjer se je kaznivo dejanje izvršilo, ali pa je navedel nove priče, ki naj potrdijo

njegov alibi, pa se izkaže, da so njegove izjave lažne. Laž se v takšnem primeru praviloma upošteva kot dodatni indic krivde in obdolženi se znajde v slabši preiskovalni situaciji kot pred izjavo. Podobno je v primeru, ko skuša priprti skrivoma poslati navodilo pričam, kako naj potrdijo njegov alibi. Tudi tedaj se njegova procesna situacija poslabša, saj priča o nezanesljivosti prvotno navadenih izjav.

Sklicevanje na nove priče ali materialne dokaze, ki se pokažejo kot neresnični, ima podoben negativni učinek. Zaslišani npr. predlaga, da se zasliši pomemben očividec dejanja, ki bi potrdil njegove navedbe, priča pa zanika že samo prisotnost na kraju dejanja ali izjavlja nasprotno kot zaslišani; zaslišani navaja materialne dokaze, ki naj prepričajo sodišče o resničnosti izjav, pa teh ni najti na navedenem kraju, čeprav bi tam morali biti, ipd. Vse takšne izjave so domnevemu storilcu v škodo, ker z njimi spravlja sodišče v dvom tudi glede ostalih izjav.

V primeru, da so izjave domnevnega storilca resnične, se njegov položaj v postopku izboljša. Preklic priznanja, ki ga je domnevni storilec podal v preiskavi (in ni bilo podprto z drugimi dokazi), ki se pokaže kot izsiljeno ali drugače nezakonito pridobljeno, je pomemben razbremenilni dokaz in indic nedolžnosti. Prav tako mu koristijo potrjene olajševalne okoliščine, ki jih navaja v spremenjeni izjavi, čeprav bi se nanje morebiti lahko sklicevali že na prejšnjih zaslišanjih. Preiskovalci in sodišče so sicer včasih skeptični glede pomembnih informacij o dejanju, ki jih storilec odkrije in se nanje sklicuje šele na poznejših zaslišanjih, vendar jih upoštevajo, če so utemeljene in verjetne in če zaslišani navede razlog za naknadno izpovedbo. Primer za to navaja Guberina: storilec je priznal naklepno kaznivo dejanje umora, kasneje pa je, po prepričevanju odvetnika, naj pove resnico, naklepnost dejanja preklical in pojasnil, da resnice zato ni povedal, ker bi s tem prizadel svojo mater, ki bi tako zvedela, da je dejanje storil v afektu zaradi nje, ker jo je žrtev hudo žalila. Takšno skrivanje pravega motiva in kasnejše pojasnilo sta verjetna in sodišče ju je upoštevalo pri kvalifikaciji dejanja in odmeri kazenske sankcije.¹⁰

Tudi na videz protislovne in nejasne spremembe zagovora domnevnega storilca so včasih

⁹ Primer za to je zadeva K. S. in K. A. (II. K 87/87) obdolženi K. S. je preiskovalnemu sodniku izjavil, da je bil kritičnega dne vinjen, šele na glavni obravnavi (več kot leto dni kasneje) pa se je spomnil, da je tedaj jemal tudi narkotike. Če bi preiskovalci osumljenca že ob prvem razgovoru podrobneje izprašali, kaj je kritičnega dne užival in odgovor tudi vnesli v zapisnik, se storilec kasneje ne bi mogel več sklicevati na to okoliščino. V primeru S. M. (IV. K 68/87) pa je storilec čisto jasno povedal, da v preiskavi na določeno dejstvo ni opozoril, ker ga ni »nihče vprašal o tem«.

¹⁰ Guberina, V.: Branio sam, s. 34.

lahko le temu v prid in jih sodišče kljub vsemu upošteva.¹¹

Če domnevni storilec v začetku molči, kasneje pred sodiščem pa spregovori, se sam molk ne sme vrednotiti negativno kot indic krivde.¹² Po drugi strani pa seveda ni mogoče enako vrednotiti obratne situacije, če osumljeni najprej dejanje prizna, nato pa se odloči za molk. V tem primeru je prvotno izjavo treba upoštevati, ne glede na to, kakšen je njen konkretni pomen (v korist ali breme zaslišanege).

3.2 Pojasnitev že znanih dejstev

Včasih pa zaslišani ne navaja novih dejstev in dokazov, pač pa le pojasnjuje že znana dejstva, jim daje drugačen pomen ali jih vklaplja v svojo verzijo dogodka. To ni tako redek primer, saj je številna dejstva mogoče razlagati na različne načine in je pač od logičnosti, utemeljenosti in verjetnosti razlage odvisno ali jih bo sodišče sprejelo ali ne. V spremenjeni izjavi pa mora zaslišani tudi pojasniti oziroma utemeljiti, zakaj sedaj dejstva razlaga drugače kot prej. Spreminjanje izjav, ki ni utemeljeno, (zlasti še večkratno spreminjanje med postopkom) se večinoma šteje zaslišanemu v škodo, ker sodišče meni, da se s tem kaže nezanesljivost izjav.

Dopolnitve izjav se lahko nanašajo na odpravljjanje nejasnosti, preciznejše opredelitve dejstev ali odklanjanje nesporazumov. Vse to je lahko koristno za obrambo obdolženca, če so dopolnitve verjetne in smiselne, lahko pa tudi negativno vplivajo na vrednotenje že povedanih dejstev.

V tem smislu ne gre upoštevati morebitnih razlag in predlogov zaslišanege ali njegovega zagovornika glede pravne kvalifikacije dejanja oziroma razlage okoliščin kot olajševalnih oz. obteževalnih, saj je takšna razlaga v pristojnosti sodišča. Obtoženi oz. njegov zagovornik sicer lahko prikaže svoje mišljenje oz. svoje poglede nanje, toda to niso nova dejstva niti raz-

čiščevanje ali dopolnjevanje že znanih dokazov.¹³

Pomen spremenjenih izjav, kjer ne gre za nova dejstva ali predloge za nove vire dokazov, marveč le za novo oceno že znanih dejstev, je torej drugačen, često manjši od sprememb, ko zaslišani navaja nove informacije o dejanskem stanju. To je razumljivo, saj šele nova dejstva navadno bistveno spremenijo pravno oceno dejanja in so pomembna za izrek sodbe. »Razlage obdolženca nimajo nikakršnega dokaznega pomena. Služijo le interpretaciji in oceni dejstev, same zase pa niso dejstva!«¹⁴

Seveda je dostikrat težko ločiti ali gre v konkretnem primeru za nova dejstva in dokaze ali le za dopolnitve, razjasnitve in oceno že znanih dejstev, saj se informacije pogosto prepletajo in npr. lahko pomenijo tako novo dejstvo kot tudi dopolnitev ali pojasnitev že znanega. Zato ostro ločevanje ni vedno mogoče in sta to le skrajnosti. (Pojasnilo, da je storilec v času dejanja poleg alkohola užival tudi mamila, je novo dejstvo, ki je pomembno za oceno njegove prištevnosti. Pojasnilo, da je bil zaradi zaužite pijače — količino je navedel že na predhodnem zaslišanju — povsem omotičen in se sploh ni zavedal dejanja, pa je ocena že znanega dejstva — uživanja pijače.) Toda izjava zaslišanege, da je dejanje (ki ga je že priznal) storil zato, ker je bil nezaposlen in je rabil denar za hrano, je tako pojasnitev že znanega (pravnorelevantnega) dejstva in hkrati tudi novo dejstvo, ki lahko vpliva na višino izrečene kazni (olajševalne okoliščine).

Razčlemba sodnih primerov je jasno pokazala, da se med kazenskim postopkom izjave domnevnega storilca pogosto dopolnjujejo in precizirajo, da je pravzaprav z vsakim novim zaslišanjem več informacij, več pojasnil in podrobnosti okoli samega dogodka in tudi drugih okoliščin v zvezi s kaznivim dejanjem, zato je težko reči ali so to dopolnitve, razlage in ocene ali pa že povsem nova pravnorelevantna dejstva. Z vsakim novim zaslišanjem želita preiskovalni sodnik ali sodišče razčistiti še nepojasnjene oko-

¹¹ V kazenski zadevi J. Š. (II. K 314/87) je domnevni storilec ONZ priznal tatvine, v preiskavi pa dejanje zanimal in trdil, da je pri njem najdene ukradene predmete kupil od neznanca na boljšem sejmu. Ko so mu na glavni obravnavi predočili, da so bili predmeti ukradeni šele potem, ko naj bi jih on kupil, je to pojasnjeval z zmoto glede časa. Sodišče je tudi takšnemu zagovoru verjelo in v skladu z načelom »in dubio pro reo« obdolženca oprostilo.

¹² Reitberger, L. Der Beschuldigte als Beweismittel, s. 351.

¹³ Tako je bilo v kaz. zadevi II. K 87/87. Obsojeni se je pritožil zaradi napačne pravne kvalifikacije dejanja, zagovornik pa je menil, da sploh ne gre za k. d. poskusa vloma, pač pa za prostovoljni odstop ali za poskus z neprimernim sredstvom. Takšne ocene pravne kvalifikacije so v pristojnosti sodišča in jih domnevni storilec sicer lahko predlaga, vendar pri tem ne gre za neka nova dejstva ali oceno dejanskega stanja, pač pa za pravno oceno.

¹⁴ Die Vernehmung von Zeugen . . . , s. 82.

liščine in precizirati odgovore, ki jih je zaslišani že dal. Količina informacij se zato pogosto med postopkom povečuje, čeprav seveda nekatere izjave odpadajo, se spremenijo ali ne upoštevajo pri nadaljnjem preiskovanju ali sojenju.

Dopolnjene izjave niso vedno v korist ali škodo zaslišanega, saj imajo lahko tudi nevtralni značaj. Pomenijo zgolj preciziranje in dopolnitev že znanih dejstev in za obdolženca niso niti olajševalne okoliščine. Tako so npr. izjave, v katerih storilec podrobneje opiše način vlamljanja v objekt (samo dejanje je že priznal) in gibanje v njem, z vidika krivde irelevantne, so zgolj informacije o samem dejanju. (Če bi bilo sodišče glede krivde v dvomu, pa bi podrobnejši opis načina vlamljanja odgovarjal najdenim sledem, bi bilo to seveda pomembno za ugotavljanje resnice, toda v navedenem primeru je šlo zgolj za pojasnilo že znanega dejstva.) Takšnih pojasnil in dopolnil je pri nadaljnjih zaslišanjih veliko, zato ne gre spregledati njihove vloge pri spoznavanju resnice o dejanju.

Preiskovalni in sodni organi ocenjujejo vrednost in pomen spremenjenih izjav v skladu s celotno dokazno zgradbo, logičnostjo, zanesljivostjo in prepričljivostjo novih informacij ter njihovo vsebino in vrsto, kakor tudi načinom pridobivanja, pojasnili, zakaj so ta dejstva znana šele sedaj in podobno.

3.3 Zanikanje že danih informacij

Pojavlja se še vprašanje, kakšen je pomen spremenjenih izjav domnevnega storilca, če s svojo izjavo preklicuje že povedane informacije tako v celoti kot tudi posamezne dele izjave. Ali mu to koristi ali škoduje, izboljša ali poslabša njegov položaj v dokaznem postopku, poveča ali zmanjša verodostojnost njegovih izjav ipd.?

Že prej smo omenili, da ni nepomembno, ali storilec ves čas postopka vztraja pri enakih izjavah, ali pa jih spreminja in dopolnjuje glede na dokazno situacijo. Ob nespremenjeni dokazni situaciji in manjši količini obremenilnih dokazov vztrajanje domnevnega storilca pri dani izjavi pozitivno ocenjujejo. Šteje se kot argument za resničnost danih izjav, ne glede na to, ali gre za priznanje ali zanikanje dejanja. V takšnih procesnih situacijah sodišče nenehno spreminjanje izjav in prilagajanje ocenjuje kot nezanesljivost pričevanja domnevnega storilca.

Zanikanje dane izjave, zlasti priznanja, ki je argumentirano in utemeljeno, ima prav tako pozitiven pomen za zaslišanega. Kot smo videli pri analizi sodnih spisov, obdolženci zlasti pri vlomih dostikrat zanikajo priznanje posameznih kaznivih dejanj (v verigi vlomov, za katere so obdolženi) in trdijo, da so bili prisiljeni k priznanju. Sodišča takšne preklice priznanj večinoma upoštevajo, predvsem če ni materialnih dokazov, ki bi govorili drugače. V zvezi s tem se zastavlja vprašanje smotrnosti prizadevanja, da bi organi za notranje zadeve na vsak način dobili priznanja tudi za tista dejanja, ki jih osumljeni vztrajno zavrača in za katera ni bilo najti drugih dokazov.¹⁵

To velja tako za preklic priznanja kot tudi za preklic pozameznih izjav. Storilec namreč včasih ne zanika priznanja v celoti, pač pa le nekatere izjave, češ, da je bil v zmoti, da ni vedel, kaj govori, da je bil zapeljan, da so ga prisilili k izjavi, da je to storil namenoma, da bi ščitil koga in podobno. Tudi za takšne spremembe velja, da jih sodišče upošteva, če se izkažejo kot resnične ali verjetne in se skladajo z drugimi ugotovljenimi dejstvi.¹⁶

Preklic danih informacij ima (podobno kot navajanje lažnih dejstev) lahko tudi negativne posledice za zaslišanega, če sodišče meni, da laže, prilagaja izjave novim razmeram ali taktiki zagovora. Čeprav številni kriminalisti opozarjajo, da ena odkrita laž ali zanikana (resnična) izjava ne more biti znak za neresničnost izjave v celoti, se to v praksi včasih vendarle pojavlja. Na podlagi stereotipa in halo efekta se tedaj celotna izjava obdolženca ocenjuje kot neresnična saj »kdor se je zlagal enkrat, se zlaže drugič«. Taktika obdolženca, ki preklicuje svoje izjave, je torej dvorezen meč: lahko mu koristi v obrambi, lahko pa tudi škoduje. Zato je predvsem od utemeljenosti in logičnosti razlage, zakaj prihaja do preklica izjave, odvisno, kakšen bo njegov pomen.

Pri razčlembi kazenskih spisov smo nekajkrat zasledili, da je obdolženec v posameznih fazah postopka preklical dane izjave. Pri tem

¹⁵ V primeru Š. M. (V. K 83/87) je osumljeni kriminalistom priznal eno od dejanj (tatvino) in tudi navedel, kje je prodal vzeto zlatnino, v preiskavi pa je tatvino zanikal (in bil zaradi pomanjkanja dokazov zanj oproščen), po drugi strani pa je od samega začetka postopka zanikal izvršitev ropa, vendar je bil zanj obsojen, ker so obstajali osebni dokazi. Za oceno sprememb v izjavah je torej pomembna dokazna situacija.

¹⁶ Glej npr. spis V. K 230/86 TS Lj.

se je navadno skliceval na zmoto, na razburjenost (zaradi odkritja kaznivega dejanja, prvega zaslišanja na sodišču ali policiji), vinjenost, nepazljivost, izsiljenost in podobno. Videli smo, da se prav skozi ta vrata splazi v zapisnik tudi informacija, ki bi morala biti glede na 83. čl. ZKP izločena iz spisa. (Tako je npr. v zapisniku o zaslišanju obdolženca tudi razlaga, zakaj je obdolženi zanikal priznanje ali izjavo, ki jo je v predkazenskem postopku dal organom za notranje zadeve. S tem je vednost o sami izjavi kriminalistom, omogočena tudi razpravljajočemu senatu.) Toda prav to je lahko tudi razlog, da se obtoženi na glavni obravnavi sklicuje tudi na izjave, ki jih je dal v predkazenskem postopku in zahteva njihovo uporabo, da bi tako dokazal resničnost svojih poznejših trditev.

Sodišče včasih ocenjuje spreminjanje izjav obtoženca med postopkom kot indic krivde, ne glede na to ali gre pri tem za očitno prilaganje izjav dokaznim razmeram ali ne. Ocenjuje namreč, da se s tem kaže nezanesljivost pričevanja in neresničnost izjav.¹⁷

Zanikanje ali preklie že podanih izjav neredko poteka v situacijah, ko eden od sotorilcev vidi, da so izjave, ki jih je dal drugi, neskladne z njegovimi lastnimi izjavami. V tem primeru prilagodi svojo izjavo izjavi sotorilca in prekličie tisto, kar je izjavil na predhodnem zaslišanju. Glede na to, da sotorilca praviloma nimata stika v predkazenskem postopku, pa tudi ne na pravem zaslišanju pred preiskovalnim sodnikom (pred sklepom o uvedbi preiskave), je razumljivo, da se ne moreta dogovoriti in uskladiti svojih izjav, zato prihaja do razlik. V sami preiskavi, še bolj pa na glavni obravnavi je sotorilcem že znano, kaj je izjavil drugi, zato spreminjata svoje izjave in jih prilagajata dani situaciji. Prav to je tudi razlog, da se sodišče v takšnih primerih dostikrat zateče k soočenju obeh obdolžencev. Pomen spremenjenih izjav je tudi v teh primerih odvisen od ocene resničnosti. Če sodišče sodi, da je spremenjena izjava enega od obdolžencev resnična (pa čeprav zanj obremenjujoča), jo ocenjuje v prid zaslišanemu

¹⁷ Tako je npr. v sodbi zoper obtoženega S. J. (V. K 83/87) sodišče pri oceni verodostojnosti izjav prič in obtoženega izrecno navedlo, da je »oškodovančeva izpoved ves čas postopka enaka, dejansko ni bilo prav nobenega razloga, da oškodovancu ne bi mogli verjeti, nasprotno pa je obdolženi v svojem zagovoru spreminjal določene izjave, ki so pomembne za to zadevo«. Sodišče je spremembe v izjavi obdolženca torej ocenjevalo kot znak nezanesljivosti in lažnosti pričanja.

kot izraz obžalovanja in priznanja, če pa meni, da zaslišani prilagaja svojo izjavo zato, da bi s tem dosegel neko neupravičeno ugodnost zase, jo navadno negativno ocenjuje kot laž in ji ne verjame oziroma jo šteje kot obteževalno okoliščino.¹⁸

Zgodi se tudi, da domnevni storilec ves čas postopka izjavlja enako, bodisi da dejanje zanika, ga priznava, delno zanika in priznava, ali pa ves čas molči. Postavlja se vprašanje, kako vrednotiti takšno nespremenjeno izjavo obtoženca.

Tudi pri ocenjevanju nespremenjene izjave je potrebno upoštevati druge okoliščine, dejstva in dokaze, ki so na voljo preiskovalcem in sodišču. Zgodi se, da sodišče pozitivno ocenjuje nespremenjen zagovor obtoženca od preiskave dalje (saj v predkazenski postopek nima vpogleda), nanj pa se sklicujejo tudi zagovorniki kot na argument, ki naj potrdi zanesljivost in iskrenost zaslišanega (glej npr. II. K 276/84). Druga skrajnost pa je, ko sodišče nespremenjen zagovor (zanikanje) šteje celo kot obteževalno okoliščino, ki kaže na trdovratnost storilca. Dejstva, da se zaslišani ves čas postopka zagovarja enako, torej ni mogoče ocenjevati samostojno, temveč vedno v skladu z drugimi dejstvi in položajem domnevnega storilca v postopku. Lahko mu je v prid, ker kaže na stabilnost, prepričljivost in

¹⁸ Primer za takšno spreminjanje izjave storilca med postopkom opisuje Veljko Guberina. V zadevi »Gavrilović« je glavni obtoženi v predkazenskem postopku in v preiskavi odločno zanikal kakršnokoli povezavo s kaznivim dejanjem uboja dveh miličnikov, priznal pa je storjene vlome in tatvine. Šele 50 dni po prijettu je na zaslišanju prvič priznal uboj, vendar je trdil, da ga je storil sam. Kmalu zatem je obdolženi svojemu odvetniku povedal, da je pri uboju sodeloval tudi njegov sodelavec, vendar ga ni želel omenjati, ker mu je to obljubil po dejanju. Kljub nasvetom odvetnika, naj pove resnico, saj ga prav sotorilec najbolj obtožuje, tega ni storil, ker izjavi ni verjel in je zaupal korektnosti soobtoženega. Odločil se je, da počaka na glavno obravnavo in se sam prepriča, kako bo govoril drugoobtoženi. Prav zato je že na začetku obravnave presenetil vse navzoče z izjavo, da se bo branil z molkom. Šele potem, ko je slišal vse obtožbe, ki jih je na njegov račun izrekel sodelavec Savin, je Gavrilović spregovoril in tudi spremenil svoj način zagovora iz preiskave: povedal je, da je sodeloval tudi Savin, ki je ustrelil enega od miličnikov. Tega prej ni povedal, ker sta se dogovorila, da v primeru odkritja sam prevzame vso odgovornost. Sodišče takšnemu zagovoru ni verjelo in ga je štel kot maščevanje drugoobtoženemu, čeprav je glede na druge dokaze vztrajanje pri takšnem stališču vprašljivo. Guberina, V.: Branio sam... — s. 203—314.

zanesljivost izpovedbe, ali pa v škodo, če je v očitnem neskladju z drugimi dokazi in se trdovratno upira priznanju.

4. Vzroki za spreminjanje izjav

Vzroki za spremembe izjav oziroma dejavniki, ki vplivajo na to, da se izjave domnevnega storilca med predkazenskim in kazenskim postopkom spreminjajo, so raznovrstni in pestri, zato je težko ugotavljati, kaj je v konkretnem primeru neposredni razlog za spremembo v izjavi. Gre vsekakor vsaj za tri sklope dejavnikov:

— pravno ureditev postopka (in s tem povezano taktiko zaslišanja);

— spremenjeno preiskovalno (dokazno) situacijo;

— psihološke dejavnike (v samem storilcu in zunaj njega).

Upravičeno lahko domnevamo, da razlike v pravni ureditvi predkazenskega in kazenskega postopka pomembno vplivajo na različnost izjav osumljencem organa postopka. Stroga procesna obličnost in garancije v kazenskem postopku ter navidezna brezobličnost pred policijskimi organi je pomemben dejavnik, ki vpliva na to, da osumljeni drugače izjavlja pred enim in drugače pred drugim organom postopka. Od tod tudi kritike takšne ureditve kazenskega postopka, ki postavlja različne kriterije za zbiranje osebnih informacij v »policijskem« in »sodnem« postopku in s tem neposredno vpliva tudi na vsebino izjav osumljenca ali obdolženca.

S tega zornega kota se najprej postavlja vprašanje pravnih pravil, ki urejajo zbiranje informacij od osumljenca s strani organov za notranje zadeve in sodnih organov.

Zakon o kazenskem postopku v 151/3 čl. določa, da organi za notranje zadeve občanov ne smejo zasliševati kot obdolžence, priče ali izvedence. To pomeni, da je med »zbiranjem obvestil« oz. »neformalnim zaslišanjem« ali »informativnim razgovorom«¹⁹ in zaslišanjem kot preiskovalnim dejanjem, pomembna vsebinska razlika, ki vpliva na vsebino izjav domnevnega storilca in na njihovo spreminjanje v postopku. Nekateri procesualisti in kriminalisti sicer menijo, da veljajo načela in pravila, ki urejajo zaslišanje kot procesno dejanje, vsaj kot etična načela tudi za delavce organov za notranje zadeve pri zbiranju obvestil. Vsa določila členov

218 do 224 ZKP naj bi potemtakem upoštevali tudi delavci organov za notranje zadeve.²⁰

Kakor že je takšna misel upravičena z etičnega stališča, je s praktičnega vidika le delno uporabna. Prav gotovo se strinjamo, da se pri razgovoru z osumljencem ne smejo uporabljati »sila, grožnja ali druga podobna sredstva« (218/8 ZKP) in da se obdolženca ne sme preslepiti, da bi se doseglo priznanje (219/1 ZKP) ali da bi se zoper njega uporabila sredstva, ki vplivajo na voljo po izpovedovanju (259/3 ZKP). Toda, po drugi strani tudi navedeni pisci priznavajo, da osumljeni še nima pravice do zagovornika pri razgovoru s kriminalisti v predkazenskem postopku. Osumljeni je torej pri neformalnem zaslišanju sam, brez strokovne pomoči odvetnika, kar lahko pomembno vpliva na njegovo voljo po izpovedovanju, na njegovo priznanje ali odkrivanje stvarnih dokazov. Ko osumljeni dobi odvetnika, se njegov položaj spremeni, spremenijo pa se tudi izjave, ki jih daje preiskovalnemu sodniku. Inbau o tem pravi: »Ko obdolženi pride v roke sodnika zaradi predhodnega zaslišanja, je konec možnosti za učinkovito zaslišanje, dostikrat zaradi nasveta odvetnika naj bo tihò.«²¹

Spreminjanje izjav osumljenca v kazenskem postopku je torej vsaj deloma upravičeno pripisati prisotnosti odvetnika in njegovim nasvetom. Drug pomemben dejavnik so pravna pravila, ki neposredno vplivajo na taktiko razgovora. Tako npr. čl. 218/2 ZKP zavezuje organ, ki vodi postopek, da obdolžencu že na začetku pove, česa je obdolžen in katere podlage za sum so podane zoper njega. Preiskovalni sodnik je dolžan obdolženca opozoriti na pravico do molka ipd. Vse te določbe so iz zornega kota organov za notranje zadeve nekoristne, saj onemogočajo uporabo načel kriminalistične taktike, uporabo poligrafa ipd., zato jih v praksi tudi ne upoštevajo, to pa še kako lahko vpliva na vsebino izjav osumljenca. Ob tem je potrebno upoštevati tudi različno vzdušje pri organih za notranje zadeve in pri preiskovalnem sodniku (nekateri zato govorijo o »zaporu« oz. »gatehouse«, kjer so osumljenci depersonalizirani objekti, in »zavetišču« oz. »mansion«, kjer jih ponovno perso-

²⁰ Tako npr. Bayer, V.: Pitanje upotrebljivosti neformalnih iskaza osoba kao dokaz u krivičnom postupku; Stanković, D.: Procesni položaj okrivljenika... Roso, Z.: Informativni razgovor i intervju, idr.

²¹ Inbau, F.: Police Interrogation — a practical Necessity, s. 547.

¹⁹ Roso, Z.: Informativni razgovor i intervju.

nalizirajo, jim dajo pravice in zaščito odvetnika),²² kar je tudi pomembno za vsebino in obliko izjav.

Poleg pravnih pravil vpliva na spremembe v izjavah tudi spremenjena preiskovalna (dokazna) situacija. Človek namreč ravna v skladu z oceno situacije, v kateri se nahaja. Če meni, da je njegov položaj močan, da ni zadostnih dokazov zoper njega, bo dejanje zanikal. S spremenjeno dokazno situacijo (nova dejstva, novi osebni ali stvarni dokazi) se spremeni tudi njegov položaj v postopku, s tem pa tudi način in vsebina izjav. Pri tem ne gre vedno in nujno za objektivno spremembo dokazne situacije, marveč le za drugačno apercipijo položaja, v katerem je osumljeni.

Med postopkom pa se v storilcu in v okolici marsikaj dogaja tudi v psihološkem smislu, kar vpliva na njegovo mišljenje, stališča in vsebino izjav, ki jih daje organom odkrivanja, pregona in sojenja. To je lahko razburjenost, strah in presenečenje neposredno po dejanju ali ob odkritju, kesanje in nemir, ki se pojavijo kasneje in vplivajo na ravnanje storilca (od tod tudi samoprijave, različna vpadljiva dejanja ipd.), ali pa po drugi strani umiritev in sprostitvev, racionalizacija dejanja, iskanje olajševalnih okoliščin, trezen premislek glede ocene zbranih dokazov ipd. Pojavljajo se tudi vplivi iz okolja (pritisk ali mnenje javnosti, sorodnikov, prijateljev, prigovarjanja, nasveti, mnenja in stališča), ki pogojujejo spremenjene izjave storilca. Vsekakor je čas pomemben dejavnik, ki lahko deluje tako v pozitivnem kot tudi v negativnem smislu (odkrivanje resnice).

Zaključek

Ureditev kazenskega postopka v različnih pravnih sistemih posredno ali neposredno vpliva tudi na spreminjanje izjav osumljenih ali ob-

²² Kamisar, Y.: *Equal Justice in the Gatehouses and Mansions*, s. 548.

dolženih oseb in na njihov konkretni pomen in vlogo za ugotavljanje krivde ali nedolžnosti, zato je težko primerjati položaj domnevnega storilca in njegovih izjav v posameznih državah. Tudi spoznanja raziskav, ki so jih v zvezi s tem opravili ponekod v tujini, niso neposredno uporabna v naših razmerah.

Kljub temu pa je vendarle mogoče nakazati nekaj dejavnikov, ki na splošno vplivajo na izjave in njihovo spreminjanje med kazenskim postopkom. To so: pravna ureditev z vsemi svojimi značilnostmi (še zlasti pravice domnevnih storilcev v posameznih fazah postopka), način ravnanja in taktika zaslišanja pred policijskimi in sodnimi organi, preiskovalna in dokazna situacija, v kateri se v nekem trenutku nahaja zaslišani oziroma njegova apercipija te situacije, čas, ki preteče od kaznivega dejanja in razni psihološki dejavniki na strani storilca (racionalizacija, regresija, subcesija, podzavestni dejavniki: odnos med id, egom in superegom, zavestni dejavniki kot so motiv, korist ipd.) ali zunaj njega (pritisk ali podpora okolice, znancev, prijateljev, javnosti).

Spremembe izjav so različne: lahko gre za dopolnitve, preciziranja, zanikanje že podanih izjav, napotila na nove vire informacij, za popolno spremenjene (kontradiktorne) ali delno spremenjene izjave, lahko pa domnevni storilec izjav sploh ne spreminja. Pomen spremenjenih (ali nespremenjenih) izjav organi postopka ocenjujejo v skladu z dokazno situacijo in prepričljivostjo argumentov za spremembe, zato ni mogoče kar vnaprej reči, ali bo neka spremenjena izjava domnevnemu storilcu koristila ali škodovala.

V tem prispevku smo skušali predvsem opozoriti na nekatera zanimiva vprašanja spreminjanja izjav, ki imajo tako svoj pravni kriminalistični kot tudi psihološki ali sociološki vidik in jim kaže v prihodnosti nameniti več raziskovalne pozornosti.

UPORABLJENA LITERATURA

1. Die Vernehmung von Zeugen und Beschuldigten. Kriminalistik kleine Fachbuchreihe, 6/2 Berlin 1971.
2. Guberina, V.: Branio sam...3 Beograd, Sam. aut. izd. 1983.
3. Inbau, F.: Police Interrogation — a practical Necessity v: **Modern Criminal Procedure** St. Paul, West Publish. Comp. 1980.
4. Kamisar, Y.: Equal Justice in the Gatehouses and Mansions. v: **Modern Criminal Procedure**. St. Paul, West Publish. Comp. 1980.
5. Maver, D.: Spoznavni in dokazni vidik preiskovanja. **Revija za kriminalistiko in kriminologijo**. Ljubljana 39 (1988) 1, s. 3—15.
6. Maver, D.: Domnevni storilec kot vir operativnih in dokaznih informacij. **Revija za kriminalistiko in kriminologijo**. Ljubljana 39 (1988) 3, s. 198—209.
7. Reitberger, L.: Der Beschuldigte als Beweismittel. **Kriminalistik**, Heidelberg 1968/7, s. 349—354.
8. Roso, Z.: Informativni razgovor i intervju. Zagreb, Informator 1988, s. 256.

UDC 343.144

Modification of Statements by a Suspect During Pre-trial and Criminal Proceedings

Darko Maver, S. J. D., Assistant Professor of Criminalistics, Institute of Criminology, Ljubljana, Yugoslavia

Statements given by suspects tend to be modified many times during the pre-trial and criminal proceedings and can be influenced by the following: legal regulation with all its characteristics (especially rights of suspects in particular stages of proceedings); methods of handling suspects and interrogation tactics used by the police and court agencies; the investigation and evidence establishing situation in which a suspect is involved and his apperception of this situation; length of time elapsed from the commitment of criminal offence; various psychological factors acting on the suspect (rationalization, regression, subcession, subconscous factors: relation between id, ego and super-ego, conscous factors such as motives, profit, etc.) or external factors (pressures or support of envi-

ronment, acquaintances, friends, public opinion). Modifications of statements could be of different kinds: they can consist a completion of a statement, defining it more precisely, negation of already given statements, indications of new sources of information, completely changed (contradictory) or partially changed statements. Finally, the suspect may not change his statements at all. The significance of modified (or unmodified) statements are assessed by criminal justice agencies with regard to the nature of established evidence and degree of persuasiveness of arguments for statement modification. For this reason it is not possible to predict which statements will be advantageous and which damaging to the suspect.